

PÄÄKIRJOITUS

Koronakriisin haaste ja hystereesin haamu

Juha Tarkka

Suomen kuten myös Euroopan ja koko maailman talous on kevään 2020 aikana joutunut kriisiin, jonka syvyys ja kesto ovat yhä suuren epävarmuuden peitossa. Nyt, kuten ennenkin talouskriisien aikana, poliittiset päättäjät kääntyvät usein ekonomistien puoleen. Taloustieteilijöiden vaikutusvaltaa ei pidä vähätellä, ja heidän vastuunsa asiantuntijoina ulottuu sitä paitsi myös kriisin jälkeiseen aikaan, koska taloustieteen tulkinnat kriisien kulusta muuttuvat myöhemmin kriisien talouspoliittisiksi opetuksiksi.

Politiikan ja taloustieteen suhde ei kuitenkaan ole yksisuuntainen, ja kiinnostava kysymys on, miten kriisi vaikuttaa tieteenalaamme ja käsityksiin sen tehtävistä. Monet aiemmat talouskriisit ovat jättäneet vahvat jälkensä taloustieteeseen. 1930-luvun suuri lama tunne-

tusti synnytti keynesiläisen taloustieteen ja nykyaikaisen makrotalouspolitiikan. 1970-luvun inflaatiotsunami puolestaan tuotti sekä monetaristisen että uuden klassisen koulukunnan, jotka toimivat seuraavilla vuosikymmenillä liberalistisen talouspoliittisen suuntauksen intellektuaalisena perustana.

Vuoden 2008 finanssikriisi vähensi talouspolitiikassa vallinnutta luottamusta kilpailullisten markkinoiden vakauteen ja toimi herätteenä rahoitusmarkkinoiden sääntelyn ja valvonnan uudistamiselle. Tutkimuksessa se puolestaan käynnisti eräänlaisen paon empirismiin, joka näkyi muun muassa vuoden 2019 taloustieteen Nobelin palkinnoissa. Ekonomistit ovat finanssikriisin jälkeen olleet kiinnostuneempia kuin koskaan ennen käyttäytymistie-

teiden ja kokeellisten menetelmien sovelluksista taloustieteen ongelmiin, samalla kun abstraktin teorian arvostus näyttää vähentyneen.

Vaikka koronaviruksen aiheuttaman taloudellisen kriisin koko kulku on edelleen näkemättä, voidaan jo nyt huomata ituja siitä, miten kriisi voi muuttaa sekä taloustiedettä että sen ja talouspolitiikan vuorovaikutusta.

Yksi havainto on ekonomistien lisääntyvä kiinnostus muita tieteenaloja kohtaan. Perinteisesti poikkitieteellisyys on ollut taloustieteilijöiden piirissä jonkin verran epäilyttävässä maineessa ja herättänyt mielleyhtymiä vaatimattomasta menetelmällisestä tasosta ja pehmeästä päättelystä. Tässä suhteessa on tapahtumassa muutos, joka alkoi jo ennen korona-kriisiä muun muassa ilmastopolitiikkaan kohdistuvan mielenkiinnon takia, ja nyt tämä muutos on entistäkin selvemmin nähtävissä.

Ekonomistien kiinnostuksen viriäminen epidemiologiaan on melkein liian triviaali esimerkki mainittavaksi tästä uudesta poikkitieteellisyydestä. Kiinnostus taloushistoriaan on kasvanut kuten isojen kriisien yhteydessä on ennenkin tapahtunut, ja ehkä nyt entistä pysyvämmiin. Myös etiikan suuret filosofiset kysymykset ovat nousseet talousanalyysin polttopisteeseen tavalla, joka niillä on aiemmin ollut vain terveystaloustieteessä, eikä ehkä aina sieläkään. Kun koronakriisin vaikutuksista iso osa liittyy siihen, miten taudin pelko – jonka rationaalisuutta on mahdoton arvioida ennen kuin vasta jälkepäin - vaikuttaa ihmisten taloudelliseen käyttäytymiseen, ekonomistit joutuvat enemmän tai vähemmän tietoisesti käyttämään ”pehmeitä”, behavioristisia oletuksia.

Toinen todennäköinen muutos taloustieteen ja varsinkin talouspolitiikan käytännöissä liittyy epävarmuuden ja haavoittuvuuden käsitteelyyn. Voidaan keskustella siitä, miten vuo-

den 2009 finanssikriisi tai tämän vuoden koronapandemia sijoittuvat kriisejä edeltäneiden todennäköisyysjakaumien hännille, mutta tämä keskustelu tuskin johtaa hedelmällisiin lopputuloksiin. Luultavaa sen sijaan on, että samalla kun riskianalyysin painoarvo taloudellisessa suunnittelussa tulee kasvamaan, ehkä tehokkuuden kustannuksella, huomiota kiinnitetään jatkossa enemmän taloudellisen robustisuuden (yleisen häiriönkestävyyden) kehittämiseen kuin numeerisiin todennäköisyyksiin. Jokin aika sitten vanha opettajani Willem Buiter kiteytti tämän muutoksen lohkaisemalla, että ainakin yritysmailmassa ”*just-in time economics will give way to just-in-case economics*”.

Kolmas keskeinen muutostekijä on kysymys globalisaation, kansainvälisen poliittisen yhteistyön ja ylikansallisten institutionaalisten rakenteiden suunnasta. Paradoksi on se, että tapahtumat, jotka kaikkein kouriintuntuvimmin todistavat maailman kansojen välisestä kohtalonyhteydestä (kuten finanssikriisi, ilmastokriisi ja koronapandemia) näyttävät rapauttavan monikansallisen talouspoliittisen yhteistyön edellytyksiä sen sijaan että niitä vahvistaisivat. Tämän asian ymmärtämisessä ekonomistien ja politiikan tutkijoiden näkökulmien väliset synergiat ovat ilmeiset.

* * *

Kriisin vaikutus ekonomistien ammattitaidon kysyntään on ollut nähtävissä myös Suomessa. Esimerkki tästä oli Vesa Vihriälän johtaman, kokoonpanoltaan erittäin arvovaltaisen selvitysryhmän asettaminen pohtimaan talouspolitiikan strategiaa koronakriisissä. Ekonomistikunta on yleisesti pitänyt Vihriälän toukokuun alussa julkistamaa raporttia hyvänä.

Niinpä myös tässä Kansantaloudellisen aikakauskirjan numerossa raporttia arvioiva Jaako Kiander antaa siitä myönteisen lausunnon, vaikka samalla epäilee työryhmän arviota, että koronakriisi välttämättä johtaisi hyvin pitkäaikaisiin kasvumenetyksiin vielä itse epidemian hellittämisen jälkeenkin.

Kriisin vaikutus pitkän aikavälin talousnäkyymiin onkin keskeinen kysymys. Juha Tervala osoittaa kirjoituksessaan laskuesimerkkien avulla, miten huomattavia taloudellisia vahinkoja nykyinen talouskriisi aiheuttaisi, jos kriisin negatiivinen vaikutus kansantalouden tuotantopotentiaaliin (eli taantumana ns. hystereesi-vaikutus) osoittautuisi merkittäväksi.

Hystereesi on jonkin verran hankala ilmiö käsiteltäväksi taloustieteen valtavirralla, jossa trendit ja suhdannevaihtelut yleensä erotetaan siististi toisistaan. Taloushistoriallinen tutkimus voi ehkä auttaa: Matti Mitrusen artikkelissa, joka perustuu hänen viime vuonna hyväksytyyn väitöskirjaansa, osoitetaan, miten talouskriisien ja talouspolitiikan vaikutukset voivat olla hyvinkin pitkäaikaisia ja ulottua jopa useiden sukupolvien yli. Vaikka Mitrusen tarkastelemat tapaukset ovat vanhoja, koskien Suomen nälkävuosia ja 1940-luvun sotakorvausten aikaista teollisuuspolitiikkaa, hänen tuloksensa muistuttavat vahvasti siitä, että on tärkeää ja mahdollista onnistua talouskriisin

jälkihoidossa siten, ettei talouteen kohdistunut sinänsä ohimenevä häiriö aiheuttaisi pysyvää vahinkoa.

Essi Eerola ja Kaisa Kotakorpi argumentoivat artikkelissaan, että nykyinen talouskriisi on korostanut julkisen sektorin merkitystä taloudellisen vakauden ja turvallisuuden tuottajana. Samalla he pitävät todennäköisenä, että tänä vuonna koettava taantuma entisestään pahentaa Suomen julkisen sektorin kestävyysvajetta pitkällä aikavälillä. Tämä tekisi julkisten menojen priorisoinnista ja verojärjestelmän tehokkuuden parantamisesta jatkossa entistäkin polttavampia kysymyksiä.

Koronakriisin kaltainen ankara taloudellinen sokki ei voi olla vaikuttamatta myöskään EU:n talouspoliittiseen yhteistyöhön ja sen instituutioiden toimintaan. Rahapolitiikka, joka jo finanssikriisin aikana nousi kriisinhallinnassa keskeiseen rooliin, on taas joutunut kriisintorjunnan etulinjaan. Suomen Pankin pääjohtaja Olli Rehn kuvaa kirjoituksessaan niitä vaikutuksia, joita kriisillä on Euroopan keskuspankin rahapolitiikkaan ja sen strategian käynnissä olevaan uudistamiseen. Nyt hystereesin aave kummittelee Euroopassa: jos edessä on pitkä vaimean kasvun kausi, ja jos EU:n muu päätöksenteko ei kykene tehokkaaseen yhteistoimintaan, EKP:n työsarja ei tule olemaan helppo. □